

Non-formal Learning and Education
Неформално учене и образование

НЯКОИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА КЪМ ПРАКТИЧЕСКАТА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ „НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ“

Владислав Господинов

Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Резюме. В статията са посочени основни организационни и съдържателни аспекти на практическата подготовка на студентите от специалност „Неформално образование“. Това по-конкретно е направено в две основни направления – философия на подготовката на специалистите в тази сфера и практическите условия за реализирането ѝ. На основата на така очертаната картина са изведени основните предизвикателства в тази толкова важна част от образователния процес – практическата дейност.

Keywords: challenges, practical preparation, informal education, education

Практическата подготовка във всяка форма на образование и респективно за всяка сфера на живота е изключително важен момент с оглед нивото на ефективност от педагогическото взаимодействие и съответно нивото на професионализъм. В този контекст и с оглед на съвременната **все по-прагматична реалност** нараства потребността от застъпването в образованието в още по-висока степен на допира с практическите проявления на съответната сфера. Не прави изключение и сферата на неформалното образование, която винаги е съществувала (макар и под други имена и форми) и която през последните няколко години много активно се професионализира, в т.ч. и чрез създаването на университетска специалност. В нея съществен акцент в подготовката на студентите е именно работата на терен или по време на практически ориентирани занятия в аудиторни (тренажорни) условия. Разбира се, това е изключително сложен, но интересен процес – не само като предварителна организация, подготовка, но и като протичане и реализация. Сложен и интересен, защото е изпълнен с немалко предизвикателства, които трябва да бъдат активно отреагирани предварително или в ход от страна на участващите страни.

Какво всъщност представлява в семантичен план практическата подготовка, практиката?

Според „Българския тълковен речник“ под думата практика трябва да се разбират четири варианта на смисъл: 1. Човешка дейност, насочена към преобразуване на природата и обществото, осигуряваща условията за неговото съществуване и развитие; 2. Приложение на придобити теоретични знания в действие, в работата; 3. Умение и опитност за прилагане на знания в работата; 4. Работа в съответна област за поминък.¹⁾ Всяко от тези определения за практика е възможно да бъде възприето, но практическата подготовка е свързана преди всичко с осъществяване на дейности с оглед формиране на умения за прилагане на знания в реални практико-приложни условия. В този смисъл основните възпитателни и дидактически методи, които следва да се използват в сферата на неформалното образование, са личният пример, демонстрацията, упражняването, поощрението, ролевата игра и др. Т.е. докато теоретичната подготовка е свързана преди всичко със знанията, то практическата се асоциира предимно с формирането на умения. Или както отбелязва съвременният индийски мъдрец Шри Шри Рави Шанкар: „Човек без образование, образование без умения, умения без характер, характер без действие и действие без посока, това са признаци на неуспяла нация!“²⁾ От другата страна е думата предизвикателство. Тя бива определяна като „действие, което има за цел да разсърди и да предизвика реакция, да породи конфликт, вражда“¹⁾, т.е. нещо, което възпрепятства в определена степен реализирането на определена дейност, но и мотивира за търсенето на варианти на разрешение.

Още преди приема на първия випуск на специалност „Неформално образование“ във Факултета по педагогика на Алма матер през есента на 2008 г. в Учебния план са заложени техническите и формални параметри и тези на практическата подготовка. Те са фокусирани в две основни направления:

- „Практически знания“ (Модул П), изискващ минимум 26 кредита;
- „Изпити, проекти, курсови работи и други“ (Модул И), изискващ набирането на минимум 40 кредита (тук е и преддипломната практика).

По този начин се набират общо минимум 66 кредита от общо минимум 240, които са изискуеми за целия период на обучение. Това прави 1/4 от кредитите. Съгласно новия учебен план, влязъл в сила от академичната 2013/2014 учебна година, Модул П „Практическа подготовка“ предполага десет задължителни практики – лятна, теренни практики към съответните профилиращи модули, а така също и преддипломната (14 кредита), които носят общо 29 кредита. Т.е. налице е намаляване наполовина на броя на „формалните“ часове, което е в резултат от необходимостта (съгласно нормативните изисквания) от включване на извънаудиторната заетост в учебния план (например издирване и ползване на източници във връзка с дадена дейност в библиотека; предварително изработване на средства за провеждане на практическата дейност – кукли, шаблони и т.н.). По този начин по същество броят на часовете се запазва относително непроменен, като се прехвърля по-голяма отговорност върху сту-

дентите посредством тази деформализация. За някои вероятно е прекалено малък или недостатъчен този брой часове, но всъщност Факултетът по педагогика е един от факултетите в Софийския университет, които имат най-много практически занятия. Кое не означава, че това е достатъчно. В този смисъл едно от предизвикателствата е свързано с увеличаване на относителния дял на тези дейности (дори, когато задаваните от формалните изисквания тенденции са в известен смисъл противоположни). Защото и студентите го желаят, както показват различни изследвания, така и поради това, че неформалното образование, поради своята неординерност, (много често) предполага преди всичко упражняване в реалността, в практиката на новото, различното. Кое, от своя страна, е възможно да е единствено и неповторимо, поради което да не се стигне до теоретичното му описание и обяснение.

Основните проблеми и респективно група **предизвикателства** относно разширяване на обхвата на практическата подготовка са свързани с:

1. Недостатъчните финансови ресурси в хронично безпаричното българско висше образование – на базовите организации и специалисти, макар и до голяма степен символично, се заплаща положеният труд; не достигат финансови ресурси за командироване на студенти, когато съществува възможност за теренна практика извън София. Тук възможно решение е разширяване на обхвата на тези организации чрез неформалната мрежа от организации, занимаващи се с неформално образование. Такава започна да се изгражда при старта на специалност „Неформално образование“ – първоначално по чисто административно-формални причини – необходимостта от обезпечаване на практическата подготовка на студентите. След създаване на Център за интердисциплинарни изследвания и иновации в неформалното образование с функциите на учебно-научна лаборатория през есента на 2012 г. беше даден нов тласък на този процес (сред функциите на Центъра са „Осигуряване на условия за научноизследователска работа и практическа подготовка на докторанти, дипломанти, студенти, преподаватели“, а така също и „създаване на широки партньорски контакти в страната и чужбина“ – по 3). В резултат на което днес значителна част от тези организации, с които си взаимодейства и Факултетът, не са сключили договор за базова организация. Сътрудничеството е на доброволни начала. Т.е. доброволството и от двете страни е възможният изход. Това и сега се случва с партньорските базови (по формален признак) организации, тъй като реално те нерядко отделят доста повече време на студентите като брой часове над този, който се заплаща.

2. Трудност с оглед оптималното комбиниране и координиране на теоретичната аудиторна подготовка в лекционен и семинарен формат с практическата – на терен. Всеизвестен е проблемът с недостига на аудитории в повечето български университети, поради което е изключително трудно подреждането на учебната програма. Влияние оказва и спецификата в работното време

и ритъма на работа на съответната организация за неформално образование – например почти всички сред тях почиват единствено през септември, когато се провеждат занятията със студентите в задочната форма на обучение, поради което се налага изместване на теренните практики в първите дни на октомври.

3. Голямото разрастване на броя на организациите и респективно на възможностите за реализиране на практическата подготовка. Това изисква и съответно добро координиране и човешки ресурс. Тук съвременната реалност също помага – хората все повече се самоорганизируют и саморегулират.

Второто основно предизвикателство е свързано с непостоянния състав на базовите, в т.ч. и мрежовите организации за неформално образование, произтичащо основно от неустойчивото им развитие, понякога завършващо с приключване на дейността. Т.е. е налице и обратната на голямото разрастване на броя на организации тенденция. Причините за това са много – в доминиращата си част тези организации са частни и много рядко получават финансов или друг ресурс от държавата. Освен това все още липса достатъчно организационна и икономическа култура и подготовка сред собствениците, липсва до голяма степен и култура сред потребителите на неформални образователни услуги. Не трябва да се пренебрегват и негативните като цяло процеси в обществото (например ниските доходи са пречка при използване на услуги в неформално образование; нормативните несъвършенства, които понякога са доста абсурдни), правят изключително трудно създаването, поддържането и устойчивото развитие на подобни организации. В резултат от това текучеството не е малко. Не са много организациите, занимаващи се с неформално образование, с които Факултетът си взаимодейства от самото начало на специалността до днес, въпреки че през последните две години се постигна относителна стабилност. Разбира се, във взаимодействието между двете страни се спазват определени правила, но има и определени нюанси дори при няколко организации от един и същи тип, които произтичат и от личностните характеристики на ръководителите им.

Третото предизвикателство произтича от отсъствието към момента на ясна система за селектиране на партньорски организации, в т.ч. и на ниво факултет. Поради това през годините е имало и единични случаи, при които качеството на предоставяната практическа подготовка не е било на оптимално ниво и е последвало прекратяване на ползването на услугите на съответната организация. От настоящата 2014/2015 академична учебна година се очаква Комисията по практическата подготовка на студентите в специалност „Неформално образование“ да изработи и да въведе в действие такава система или по-точно механизъм за подбор, оценяване и (при необходимост) отстраняване на базови организации. Към момента утвърждаването на базова организация се случваше след поне една година изпитателен период, през който на доброволни начала

организацията приемаше студенти и преподаватели (епизодично или системно) в рамките на семинарните занятия по дадена учебна дисциплина или извън учебната програма, без преддипломната практика. При положителни отзиви от всички участващи страни практиката бе през следващата академична учебна година организацията да бива включена сред базовите – за нуждите на практикумите. За да се стигне след това и до използване на услугите ѝ за целите на най-важния момент от практическата подготовка – преддипломната практика. През годините са налице и единични случаи, при които за тази практика са одобрявани организации, с които няма формален договор (но подписват съответни декларации), а са избрани от студента, поради това, че са осъществявали съвместни дейности преди това. По отношение на лятната теренна практика подборът е поверен изцяло на студентите и най-често водещият момент е местоживееенето, тъй като се провежда през ваканцията.

Четвъртото предизвикателство е включването на тези организации в опознавателни срещи и инструктажи, а така също и в университетски и факултетски събития. Работната среща, при която се осъществява и своеобразен инструктаж във връзка с предстоящото сътрудничество, се провежда в началото на академичната учебна година (за новите организации и в случай на промяна в условията – за всички), а така също преди преддипломната практика, която започва около средата на март и се отличава със спецификата си – най-продължителното по учебен план практическо занимание на студентите по специалността, при това непрекъснато, с множество детайли в организацията преди, по време и след провеждането. На първите срещи по двете споменати направления присъстват всички, но за съжаление, след това често не е така за някои. Причините могат да се търсят както в обстоятелството, че ангажираността е доста голяма, а и вероятно с очакването, че по същество нищо ново няма да научат. Но дори да се приеме, че това е така, тези срещи са полезни, тъй като способстват за споделяне на идеи, на добри практики и актуални проблеми, за търсене на решения, за нови съвместни инициативи и диалог и между самите организации (не само между тях и Факултета по педагогика). Вероятно най-лесно е да се наложи административно-нормативно решение за абсолютна задължителност (като условие организацията да бъде базова), но не е това оптималният вариант, най-малкото защото сферата на неформално образование е свързана преди всичко с доброволността. Което, разбира се, не означава по-малко отговорност. Пътят към Университета е възможно да стане по-трасиран (и това вече започва все по-често да се случва) с комбинирането на подобни срещи с напр. среща на членовете на мрежата на организациите за неформално образование, съвместни проекти, събития, както и активирането на кариерните центрове.

Немалко предизвикателство е и това, да се формира трайно отношение у студентите към практиката като постоянна дейност по личностното и профе-

сионалното усъвършенстване. Като цяло мнозинството от студентите с нетърпение желаят да влязат в „живия живот“ на професията чрез практически занятия още в първи курс, макар че практическата подготовка по същество започва във втори курс. Но те дори и преди това имат възможност да го направят. Това се случва преди всичко като те са в ролята на наблюдатели – напр. по време на хоспитирането в рамките на учебните дисциплини „Основи на неформалното образование“ и „Теория на възпитанието“ (извън споменатите вече дисциплини, носещи общо 29 кредита; хоспитиране има и по „Дидактика“). С времето обаче много от студентите започват целодневна работа (в повечето случаи не по специалността) и това се явява сериозна пречка, особено за практическата подготовка, която изисква повече време. Това в рамките на практикумите се отреагира в резултат от гъвкавостта на Университета, базовите организации и богатите възможности, които предлагат. Но по отношение на преддипломната практика, която продължава около три месеца, въпросът стои по-сложно. Някои студенти нямат възможност да получат отпуск и отлагат за следващата година или напускат работа. Понякога се получават и инцидентни промени от страна на някой от участниците, които възпрепятстват предварително заложеното. В подобни случаи бързата реакция за взаимно информиране е от изключително голямо значение. И все пак е и въпрос за желание (когато има желание, има и възможност) и отговорност към себе си и другите, разбира се, без да се жертва качеството на подготовката.

На шесто място предизвикателството е свързано с провеждането на самата практическа подготовка. По-конкретно със съдържателното ѝ и надграждащо изпълнение в реални условия. Понякога се получава разминаване между базовия специалист и университетския преподавател по отношение на желаното – като дейност, изисквания, заложили предварително, и т.н., въпреки осъществяването на стиковане в рамките на инструктажа и работните срещи. Все пак се работи с различни хора, а и нещата в практически контекст понякога изглеждат доста по-различно. Ето защо е необходимо да има много тясна координация между базовия специалист и преподавателя (в не по-малка степен това трябва да е налице и между тях и студента), за да се изпълнят целите на практическата дейност. И заедно с това да не бъде нарушаван значително ритъмът на дейността на организацията за неформално образование, а по максимално естествен начин тя да впише практиканта в дейността си и да продължи да постига (защо не и по-добре дори) целите си. Не без значение е и постигането на добра координация между самите университетски преподаватели, ангажирани с практическата подготовка, за да не се получи дублиране на посещения в една и съща институция, макар и по различни учебни дисциплини в рамките на един и същи семестър.

Друго предизвикателство е откриването и посещаването на дейности с неформална образователна насоченост, които са инцидентни – организират се от

субекти, които не са устойчиви формирования (напр. гражданска инициативна група с лимитиран срок на действие) и по конкретен повод, за кратко време. Нерядко те са интересни, нестандартни като формат, креативни са. Например кампания за популяризиране на вредите от цигарения дим, за активно включване на гражданите в обществения живот или за рисковете за злокачествено заболяване на дебелото черво, разяснителна кампания по повод референдум и т.н. Подобни прояви стават все повече, но обикновено нямат добра разгласа и/или са еднократни и предимно с локален характер. Същевременно са ценни и с организационния опит и динамиката, които носят. Задължително е и специално предварително проучване на проявата, за да има тя максимално добър ефект спрямо студентите. Въпреки че несполучливият опит (когато намеренията и плановите на организаторите не успеят и се разминат с предварително оповестеното и узнато от публиката) също учи, стига, разбира се, да е обсъден детайлно със студентите.

При оценяване на резултатите от практическата дейност основното предизвикателство е свързано с изключителната трудност да бъде вкарана в рамки неформалната образователна дейност, която се отличава с толкова голямо разнообразие и специфика. Ето защо и до днес се правят промени (макар и неголеми) например в портфолиото и скалата за оценяване на преддипломната практика и те стават все по-оперативни и адекватни на потребностите с оглед оптималното изграждане на бъдещите специалисти.

Предизвикателство е и липсата на специализирана подготовка при немалко от базовите специалисти конкретно в сферата на неформалното образование, което е в процес на професионализация. Необходимостта от подобни кадри е очевидна и се потвърждава и с това, че немалко от завършващите студенти са поканени на работа в организацията, в която е проведена преддипломната им практика. Възможност за бързо решаване на тази ситуация (освен чрез бакалавърската програма) е и привличането на базови специалисти в магистърски програми (съществуват две действащи такива – във Факултета по педагогика: „Кариерно образование в институции и мрежи за неформално образование“ и „Мениджмънт на услуги и организации за неформално образование“) и/или СДК курсове с профил неформално образование. А така също не без значение е наличието на реално и ефективно действаща системата за валидиране на компетентности.

Сериозно предизвикателство е и оптималното педагогизиране на извънаудиторната заетост на студентите, която наскоро, както вече се отбеляза, бе включена в учебните планове. Това намали формално броя на часовете за практическа подготовка. Същевременно това е част от тенденцията за деформализиране на образованието и в този смисъл не би трябвало да се приема като нещо негативно. То ще е такова, ако не бъдат създадени механизми за оптималното използване, контрол и самоконтрол с насоченост към специал-

ността, разбира се, на тези часове. Това е нелека задача, защото разнообразието от извънаудиторни дейности е значително.

На последно място, но не и по значение, е **предизвикателството участниците в процеса да предизвикват себе си**, статуквото и наличното, да са активни, да търсят, да предлагат, да реализират идеи, които обогатяват палитрата на неформалното, да провокират креативност, да (се) вдъхновяват.

Въз основа на горепосоченото, което не претендира за изчерпателност, е възможно да обобщим, че полето на практическата подготовка на студентите в специалност „Неформално образование“ се отличава с изключителна динамика, немалко обективни и субективни предизвикателства и съответно възможности. Те биха могли до голяма степен бъдат отреагирани посредством **тясно взаимодействие между всички участващи страни** по пътя към оптимизиране на този важен сегмент от подготовката на бъдещите специалисти. И респективно подпомагане на процеса на професионализиране на сферата.

БЕЛЕЖКИ

1. Български тълковен речник. С., 2008.
2. <https://m.google.com/> към 23.05.2014 г.
3. <https://www.uni-sofia.bg/> към 23.05.2014 г.

SOME CHALLENGES TO THE PRACTICAL PREPARATION OF THE STUDENTS FROM THE SPECIALTY „NON-FORMAL EDUCATION“

Abstract. The basic organizational and educational aspects of the practical preparation of the students from specialty “Non Formal Education” are indicated in the article. This more concretely was done in two basic trends of the specialists in this sphere and the practical circumstances for its realization. In the foundation of the picture are outlined the basic challenges in this so important part of the educational process: the practical activity.

✉ **Dr. Vladislav Gospodinov, Assoc. Prof.**

Faculty of Pedagogy
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: wladi@abv.bg